

ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

Архітектурне обличчя Полтави 1955 - 1991 років

ПОЛТАВА

Проект підготували
Нечай Євгеній, студент 11 ЮП-1 групи
Михайленко Анна, студентка 21 ІД групи

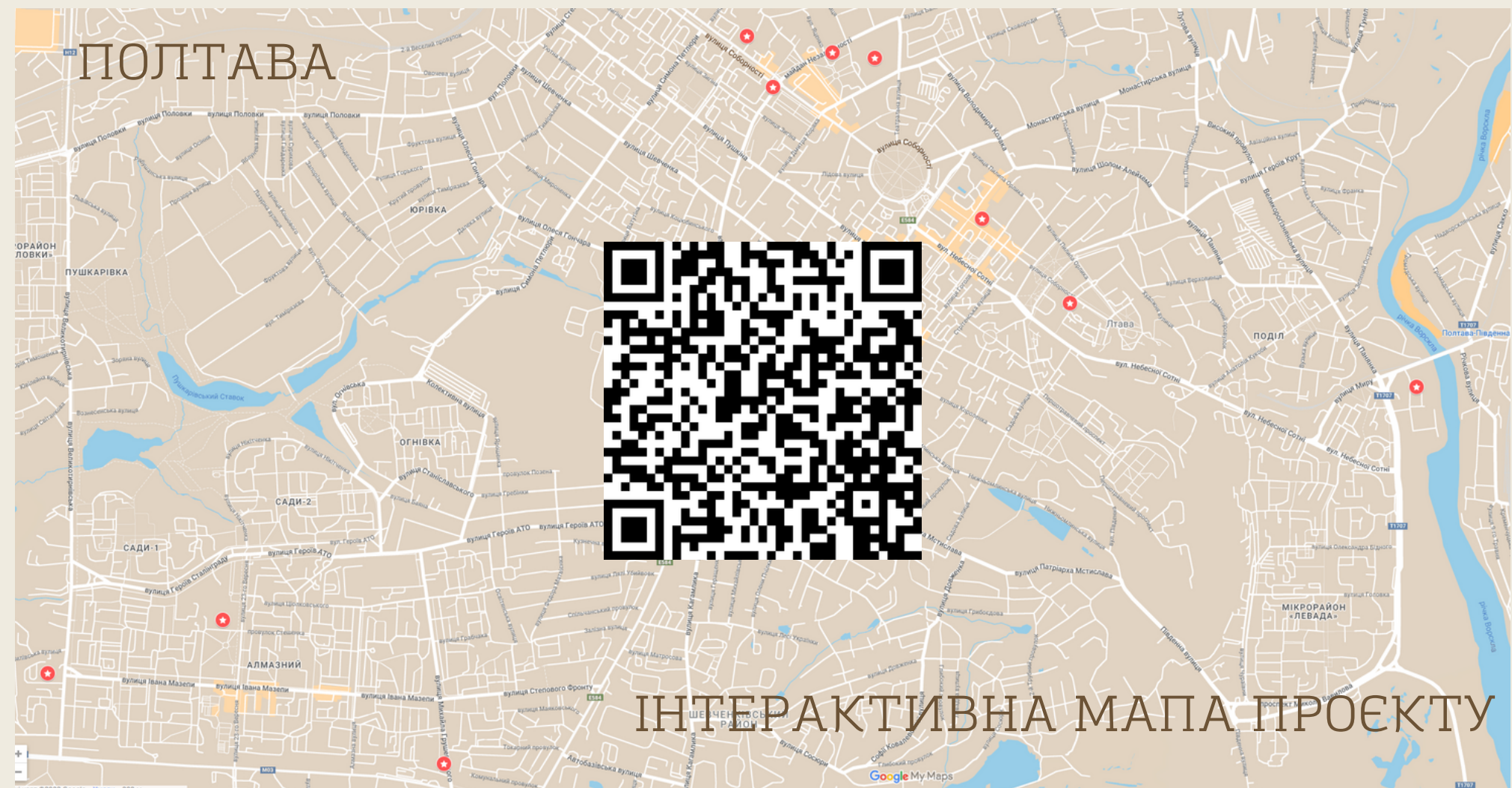
Консультант
Стаценко Дмитро, викладач історії

ВСТУП

Полтава – давнє українське місто, простір якого заповнений архітектурою різних стилів: бароко XVIII ст., класицизм XIX ст., модерн початку XX ст. Значна частина споруд, особливо повоєнної доби, залишилася від радянського періоду історії міста. Утім саме радянський модерністський спадок другої половини XX ст. залишається нині без належної уваги.

Мета проєкту - розкрити вплив радянського модернізму на зміну архітектурного обличчя Полтави 1955 – 1991 років на прикладі таких об'єктів:

- центральний універмаг (ЦУМ);
- готель «Київ»;
- палац спорту «Спартак»;
- мотель «Полтава»;
- музичне училище;
- стадіон «Колос»;
- готель «Турист»;
- кінотеатр «Полтава»;
- автовокзал;
- кінотеатр «Алмаз»

ЯКІ ЗАВДАННЯ ВИРІШУЄ ПРОЄКТ?

- 1) розкриває вплив радянського архітектурного модернізму на забудову Полтави періоду 1955 - 1991 років як у її центральній частині, так і на околицях, зокрема у нових мікрорайонах;
 - 2) виявляє можливі зміни зовнішнього вигляду досліджуваних об'єктів із часу їх створення;
 - 3) розглядає модерністську архітектуру Полтави другої половини ХХ ст. з позицій осмислення та переосмислення радянського минулого, привертаючи увагу громадськості до необхідності вивчення та можливого збереження виявленої культурної спадщини
-

ЩО ТАКЕ РАДЯНСЬКИЙ МОДЕРНІЗМ?

Радянський (соціалістичний) модернізм - явище в архітектурі України (УРСР), що існувало в умовах партійно-державного ідеологічного диктату в період від «хрущовської відлиги» до розпаду Радянського Союзу. Хронологічно охоплює 1955 - 1991 роки.

Поштовхом до появи стилю стала постанова Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу та Ради Міністрів СРСР «Про усунення «надмірностей» у проєктуванні та будівництві» 1955 року.

Риси модерністської архітектури включали простоту, строгість форм, розробку та застосування в будівництві типових проєктів і типових конструкцій. Джерелами для творчих пошуків авторів слугувала архітектура радянського авангарду 1920-х років.

Джерело: 1; 39; 40; 41

ГОТЕЛЬ «КИЇВ» – ПРИКЛАД РАДЯНСЬКОЇ ЗАБУДОВИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВУЛИЦІ МІСТА В УМОВАХ БОРОТЬБИ З «НАДМІРНОСТЯМИ» В АРХІТЕКТУРІ

Модерністські споруди радянської доби створювали у Полтаві нові містобудівні акценти. Об'єкти, перед якими обов'язково залишали відкриті простори, зводили на магістральних вулицях. Прикладом такої споруди нетрадиційного архітектурного вирішення є п'ятиповерхова будівля готелю «Київ», розрахована на 300 місць. Вона збудована 1963 року на перехресті вулиць Ленінградської (нині Сінна) і Жовтневої (нині Соборності). Першими відвідали новий готель київські артисти, які прибули на гастролі.

Джерело: 6, с. 340; 7, с. 154

ЦЕНТРАЛЬНИЙ УНІВЕРМАГ: НОВЕ НЕПОВТОРНЕ АРХІТЕКТУРНЕ ОБЛИЧЧЯ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ ЧИ СЛІПА КОПІЯ?

Будинок центрального універмагу (ЦУМ) споруджено в Полтаві на початку 1960-х років. Уперше заклад відкрився для покупців 6 вересня 1961 року.

1970 року він перейшов на нову форму торгівлі – самообслуговування. Магазин отримав нове устаткування, незручні прилавки замінили на стелажі. Асортимент товарів збільшився майже вдвічі, а покупець міг сам вибрати товар. Штат ЦУМу тоді становив близько 500 осіб.

Цікаво, що ідентична будівля універмагу існує в Тернополі. Тернопільський ЦУМ також знаходиться у самому центрі міста, а відкрили його 1959 року.

Джерело: 2; 3; 4; 5

МОТЕЛЬ «ПОЛТАВА» – комбінат зручностей

Мотель «Полтава» - споруда, яку відкрили у лютому 1969 року на вулиці Раднаркомівській (нині Грушевського), 1 за 200 метрів від траси Київ – Харків. Він став третім мотелем Всесоюзного агентства «Інтурист» у радянській Україні (після «Проліска» в Києві та «Дружби» в Харкові).

Об'єкт мав три поверхи, одночасно міг прийняти 204 туристи. До послуг відвідувачів існували ресторан, до якого також любили ходити і полтавці, пивний бар, бенкетний зал, кіоски сувенірів, кафе, майстерня невідкладного побутового ремонту, пошта, автотехнічна станція з критими і відкритими гаражами.

Джерело: 6, с. 703; 8

МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ – БУДІВЛЯ, ЯКА СТВОРЮВАЛА ОБРАЗ МОДЕРНОЇ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕПОХИ В ЦЕНТРІ МІСТА ЧИ БЕЗЛИКИЙ ШМАТОК БЕТОНУ?

Будівля збудована у 1970 – 1971 роках у центрі Полтави по вулиці Жовтневій (нині Соборності), 11 для Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка. Раніше на її місці знаходилася Воскресенська церква, зруйнована 1936 року.

Об'єкт помітно вирізняється серед кількоповерхової забудови історичного центру міста незвичним виглядом головного фасаду з широким ганком, значними площами засклення, відсутністю дрібних архітектурних деталей, прихованим за модернізованими колонними опорами входом.

Джерело: 6, с. 744-745; 9; 10; 11

КІНОТЕАТР «ПОЛТАВА» – МОДЕРНІСТСЬКА СПОРУДА ЗАКЛАДУ КУЛЬТУРИ ТА ДОЗВІЛЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ МІСТА

Будівля широкоформатного кінотеатру «Полтава» споруджена 1979 року на одній із магістральних вулиць обласного центру – Жовтневій (нині Соборності), 58.

У будівництві було застосовано серійні уніфіковані конструктивні елементи (стійки, балки, плити). Характерне поєднання кількох композиційно-стильових прийомів: заглиблений вхід з опорами-ніжками, щільний ритм вертикальних пілонів вищих рівнів, великі площини глухих стін бічних фасадів із вузькими вікнами-бійницями, локальна симетрія основної будівлі кінотеатру і касового залу з асиметричністю усього архітектурного комплексу. Перед кінотеатром утворено відкритий простір у вигляді площі.

Джерело: 6, с. 703; 9

СТАДІОН: МІСЦЕ ДЛЯ УРОЧИСТОСТЕЙ ЧИ ФУТБОЛЬНИХ БАТАЛІЙ?

У Полтаві 1951 року побудували стадіон «Урожай», який у 1956 році після злиття спортивних товариств «Колгоспник» і «Урожай» перейменували на «Колгоспник». Згодом, у 1960-х роках, стадіон змінив назву на «Колос».

У 1968 - 1974 роках тривала повна перебудова (реконструкція) об'єкту, в результаті якої він отримав нинішню овальну форму. Сучасний стадіон урочисто відкрили з нагоди святкування 800-річчя Полтави 14 липня 1974 року. У той час він міг вмістити до 34 тисяч осіб. У 1990 році стадіон отримав назву «Ворскла», а 2008 року до цієї назви додали ім'я Олексія Бутовського.

Джерело: 6, с. 147; 13; 14

«СПАРТАК» – МІСЦЕ ВТІЛЕННЯ СПОРТИВНИХ МРІЙ

Джерело: 27; 28

Урочисте відкриття палацу спорту «Спартак» відбулося 5 січня 1969 року. Залізобетонна триповерхова споруда, розташована на площі Дзержинського (нині Майдан Незалежності), 16, побудована в стилі популярного в другій половині ХХ стол радянського модернізму.

На першому поверсі розміщувався зал важкої атлетики, а на другому – зали боротьби, сухого плавання (приміщення для спортивних вправ плавців або триатлоністів) та гімнастичний зал. У спортивному комплексі відбувалися тренування з таких видів спорту, як класична боротьба, вільна боротьба, плавання, гімнастика, легка атлетика, велоспорт.

Джерело: 6, с. 885; 12

КІНОТЕАТР «АЛМАЗ»:

окраса зеленої зони мікрорайону чи чергова «сіра коробка» радянської доби?

Джерело: 33; 34

Широкоформатний кінотеатр «Алмаз» – один з об'єктів модерністської архітектури Полтави пізньої радянської епохи. Культурний об'єкт збудували 1989 року на вулиці Героїв Сталінграда, 1 для мешканців однойменного мікрорайону. Новий кінотеатр відчинив двері глядачам 4 листопада 1990 року.

Двоповерхове приміщення мало дві зали. Зовні воно вражало полтавців та гостей міста суворою раціональністю, відсутністю зовнішніх принад, максимальною стриманістю рельєфу головного фасаду та водночас спонукало якнайшвидше потрапити всередину через широкий вхід.

З метою покращення дизайну території навпроти головного фасаду збудували каскад із двох прямокутних фонтанів, облицьованих гранітом. Заклад культури припинив роботу на початку 2000-х років.

АВТОВОКЗАЛ: СПОРУДА НОВІТНЬОЇ РАДЯНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ, ЩО ВИЙШЛА ЗА МЕЖІ СТАРОЇ ПОЛТАВИ

Будівлю нового автовокзалу було зведено на території мікрорайону Алмазний 1988 року за проектом архітекторки Валентини Богаченко. Даний об'єкт замкнув перспективу вулиці Великотирнівської. Він вирізняється активною динамікою об'ємно-просторової композиції, помітною зоровою важкістю бетону, з якого зведений, масивними формами контрастних пропорцій, великою площею застакління, врівноваженою асиметрією і правильно розрахованим, домірним до людини масштабом.

Будівля відзначається контрастним поєднанням скла і бетону, гладкої прозорої і грубої шорсткої фактур поверхонь, довгих горизонталей і коротких вертикалей, заглиблених вікон і виступаючих стін.

ГОТЕЛЬ «ТУРИСТ» – ПРИКЛАД БАГАТОПОВЕРХОВОЇ ПРИРІЧКОВОЇ ЗАБУДОВИ

Джерело: 37; 38

Рішення будувати туристичну базу на прирічковому місці прийняли 1968 року. Територія площею п'ять гектарів понад берегом річки Ворскла на той час уже була зайнята пересувними майстернями та житловими вагончиками механізованої колони № 36 тресту «Південелектросіткобуд». Вже до кінця року вказану організацію перевели на іншу вулицю. Утім, виникла інша проблема – з відселенням мешканців бараків, розташованих на цій території. І лише через вісім років, 1976 року, на березі Ворскла з'явився перший шестиповерховий корпус готелю «Турист». Другий – дев'ятиповерховий об'єкт – прийняв перших відвідувачів 1982 року.

Джерело: 17; 18

ВИСНОВКИ

- Радянський модернізм суттєво вплинув на архітектурне обличчя Полтави 1955 - 1991 років, наповнивши міський простір нетиповими спорудами, про що свідчать досліджувані у проєкті об'єкти. Вони зводилися як у центральній частині міста, поряд із старою забудовою, так і у нових мікрорайонах на околицях.
 - Зовнішній вигляд модерністських об'єктів вражає зовнішньою стильовою неповторністю, відсутністю дублювання архітектури попередніх епох, та водночас органічністю щодо зовнішнього середовища.
 - Особливо гармонійно об'єкти (автовокзал, мотель «Полтава», кінотеатр «Алмаз») виглядали у житлових мікрорайонних масивах із типовою забудовою.
 - Порівняльний аналіз вигляду досліджуваних споруд свідчить про відсутність у них суттєвих зовнішніх змін, збереження автентичності (за винятком кінотеатру «Алмаз», що перетворився на руїну). При цьому досліджувані об'єкти зазнали вилучення радянської атрибутики із фасадів. Функціональне призначення більшості цих об'єктів майже не змінилося.
-

-
- Радянська модерністська архітектура є спадком комуністичного тоталітарного режиму, що отримав в Україні засудження на законодавчому рівні, а тому ставлення громадськості до архітектури радянської доби є суперечливим. Відтак це питання потребує глибокого осмислення та переосмислення. Утім досліджувані у проєкті пам'ятки не несуть на собі ідеологічного навантаження, пропагування тоталітарної символіки (як це, до прикладу, було із зразками монументального мистецтва). Це дає можливість розглядати їх з архітектурного та мистецького погляду як частину культурної спадщини другої половини ХХ ст.
 - З цієї точки зору, радянська модерністська архітектура Полтави та інших українських міст стає привабливою з погляду туристичного потенціалу, особливо на околицях міст серед типової житлової забудови мікрорайонів, яка, зазвичай, є збіднілою на шедеври архітектури попередніх епох.
 - У рамках проведення дослідження прокладено новий екскурсійно-інформаційний маршрут, присвячений модерністському спадку в архітектурі Полтави 1955 - 1991 років. Він дозволяє розібратися в архітектурі радянського модернізму, переосмислити значний пласт історії міста.
-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Шуляр В. Український архітектурний модернізм 1955–1991 рр. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура». 2020. Т. 2, № 1. С. 63–71. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/sa/vsi-vypusky/volume-2-issue-1-2020/ukrayinskyu-arhitekturnyy-modernizm-1955-1991-rr>
 - 2) Соборності вул., 28/13. Центральний універмаг. URL: http://poltavahistory.inf.ua/hisp_u_95.html#met165
 - 3) Будівництво ЦУМу. Полтава. Літо 1959 року... URL: <https://touch.facebook.com/starapoltava/photos/a.210131986395273/211869352888203/?type=3&source=54&paipv=0>
 - 4) Полтава-1970: обнови міста, ЦУМ на самообслуговуванні, «Дитячий світ», «Алмазний» голосує. URL: <https://www.visnyk.poltava.ua/news/poltava-1970-obnovy-mista-tsum-na-samoobsluhovuvanni-dytiachyj-svit-almaznyj-holosue/>
 - 5) В одному з українських міст є копія тернопільського «ЦУМу». URL: <https://doba.te.ua/post/29741>
 - 6) Полтавщина: Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ : «Українська Енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. 1024 с.
-

7) Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Роки 1961–1975 / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. Частина 1. 1961–1965. 605 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-3880-0/966-02-3880-0.pdf>

8) Латвійський біолог стала першою відвідувачкою мотелю «Полтава». URL: <https://www.visnyk.poltava.ua/news/latvijskyj-biolog-stala-pershoiu-vidviduvachkoju-moteliu-poltava/>

9) Белявська О. Не класицизмом єдиним. Полтавські будівлі в стилі модернізму. URL: <https://zmist.pl.ua/publications/ne-klasicizmom-jedinim-poltavski-budivli-v-stili-modernizmu>

10) Вікторина «Знаю Полтаву»: П'ятдесят років тому музичне училище отримало сучасне приміщення. URL: <https://www.visnyk.poltava.ua/news/viktoryna-znaiu-poltavu-p-iatdesiat-rokiv-tomu-muzychne-uchylyshche-otrymalo-suchasne-prymishchennia/>

11) Соборності вул., 11. Музичне училище імені М. В. Лисенка. URL: http://poltavahistory.inf.ua/hisp_u_94.html#met5

12) Рудь Є. Історія спортивного комплексу «Спартак»: від радянських часів до сьогодні. URL: <https://zmist.pl.ua/news/istoriya-sportivnogo-kompleksu-spartak-vid-radyanskih-chasiv-do-sogodni>

13) Як відкривали стадіон у Полтаві. URL: <https://fcvorskla.com.ua/news/yak-vdkrivali-stadon-u-poltav/>

14) Майдан Незалежності (Ярмаркова, Сінна площа, площа Ф. Дзержинського). URL: http://poltavahistory.inf.ua/hisp_u_14.html#met20

-
- 15) Вікторина «Знаю Полтаву»: Кінотеатру «Алмаз» назву придумали швидко. URL: https://www.visnyk.poltava.ua/news/viktoryna-znaiu-poltavu-kinoteatru-almaz-nazvu-prydumaly-shvydko/?fb_comment_id-3624940040876104_3626001794103262
- 16) Добряк А. «Щасливої дороги». Історія головних вокзалів Полтави. URL: <https://zmist.pl.ua/publications/shhaslyvoyi-dorogy-istoriya-golovnyh-vokzaliv-poltavy>
- 17) Полтава. Готель «Турист». 1979 р. URL: <https://fr-fr.facebook.com/starapoltava/posts/389574221784381/>
<https://ru-ru.facebook.com/starapoltava/photos/a.210131659728639/389571545117982/>
- 18) Історія занепаду готелю «Турист»: як підприємство втрачало нерухомість та хто цьому сприяв. URL: <https://poltava.to/news/60775>
- 19) Будівництво ЦУМу, 1961 р. URL: <https://m.facebook.com/starapoltava/photos/a.210129393062199/251104752297996/>
- 20) Полтава, ЦУМ, 1978 р. URL: <https://ms-my.facebook.com/starapoltava/posts/248034449271693/>
- 21) Готель «Київ», 1968 р. URL: <https://www.sovietpostcards.org/2020/02/20/poltava-1968/>
- 22) Перехрестя вулиць Сінної (Ленінградської) та Соборності (Жовтневої), червень 1975 р., фото: Безнос. URL: <https://www.facebook.com/starapoltava/photos/a.210131659728639/417998608941942>
- 23) Мотель «Полтава», 1973 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9077>
-

-
- 24) Святкове убранство «Мотеля», 11 липня 1974 р. Фотограф Куліков. URL: <https://poltava.to/photo/571/11653/>
- 25) Воскресенська церква. Фототипія Шерер, Набгольц і Ко. Москва, 1902 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-296>
- 26) Музичне училище. URL: <https://zmist.pl.ua/publications/ne-klasicizmom-jedinim-poltavski-budivli-v-stili-modernizmu>
- 27) Палац спорту «Спартак», 1974 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9078>
- 28) Палац спорту «Спартак», 1978 р. URL: <https://www.facebook.com/starapoltava/posts/515886085819860/>
- 29) Вхід у стадіон «Колос» (нині – стадіон «Ворскла» імені Олексія Бутовського), споруджено до 800-ліття Полтави, 12 липня 1974 р. Фотограф Куліков. URL: <https://poltava.to/photo/571/11661/>
- 30) Стадіон «Колос», 1988 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9076>
- 31) В Полтаві відкрили новий широкоекранний кінотеатр «Полтава», 1978 р. URL: <https://www.facebook.com/starapoltava/photos/a.210131659728639/285385512203253>
- 32) Кінотеатр «Полтава», фото Р. Якименка, 1987 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9075>
-

-
- 33) Будівництво к/т «Алмаз», 1988 р., фото: Валерій Чухліб. URL:
<https://foff4ik.blogspot.com/2013/01/almaz-2013.html>
- 34) Кінотеатр «Алмаз», 1991 р., фото: Ігор Сухаревич. URL:
https://m.facebook.com/starapoltava/posts/894342664640865/?refsrc=deprecated&_rdr
- 35) Автовокзал «Полтава», 1980-ті рр. URL:
<https://www.facebook.com/starapoltava/photos/a.210132359728569/985259578882506>
- 36) Автовокзал, 1988 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9076>
- 37) Готель «Турист». Кінець 1970-х рр., фото: Олександр Черкун. URL:
<https://www.facebook.com/starapoltava/photos/a.210131659728639/869510210457444>
- 38) Готель «Турист», 1988 р. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbom-starykh-fotografij?id-9076>
- 39) Чміль О. Мозаїки, монумент та готель. Історії радянських пам'яток у Чернівцях. URL:
<https://suspilne.media/187635-mozaiki-monument-ta-gotel-istorii-radanskih-pamatok-u-cernivciah/>
- 40) Забута гордість. Топ-10 візитівок київського модернізму в архітектурі. URL:
<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zabuta-gordist-top-10-vizitivok-kijivskogo-modernizmu-v-arhitekturi-2461201.html>
- 41) Моркляник О. І. Ідеологічна складова утопічних ідей радянської архітектури 30–80-х рр. ХХ ст. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура». 2018. № 893. С. 94-101. URL: https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/44484/2/2018n893_Morklyanyk_O-Ideological_utopian_ideas_94-101.pdf
-